

МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'373.21'38:070(477+55)

ТОПОНІМІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ І ПЕРСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ЯК СКЛАДНИК ДВОХ ЕТНОМОВНИХ КАРТИН СВІТУ

Ольга Максимів

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича,
вул. Університетська, 1, кімн. 239, Львів, Україна, 79000,
тел.: (00380 32) 2394704, e-mail: persochka@yahoo.com*

На матеріалі даних частотних словників виявлено особливості вживання топонімів у публіцистичному стилі мовлення. Виокремлено топоніми, які належать до внутрішньої і зовнішньої політики Ірану та України, окреслено перетин сфери політично-економічних інтересів двох країн.

Ключові слова: частотні словники, етноспецифіка топонімів, узус, перський публіцистичний стиль, український публіцистичний стиль.

“Національну специфіку слід шукати не в мовній картині світу, а в особливостях пізнавальної діяльності людини, пов’язаної з різними географічними, історичними, виробничими та іншими факторами” [8, с. 182]. Ми припускаємо, що ця специфіка виражається саме у тому, а не іншому наборі найчастотніших слів у певних ситуаціях. Зіставлення даних частотних словників дотепер проводилося переважно на матеріалі однієї мови: для з’ясування особливостей функціональних стилів цієї мови [1; 3; 11; 15]), різних жанрів художніх творів [6], ступеня подібності одномовних галузевих частотних словників [2] чи відмінностей ідіостилів письменників [14]. Дані різномовних частотних словників були використані у дослідженні польського автора Адама Павловського [17], який проаналізував матеріал дев’яти європейських мов і вказав на можливість використання частотних словників у культурознавчих, історичних і психолінгвістичних студіях. Тут акцент зроблено на аналізі певного тематичного поля у декількох частотних словниках: автор зупинився на тематичному полі “держави і регіони Європи”.

У попередніх дослідженнях ми продемонстрували етноспецифіку публіцистичного стилю перської мови на матеріалі усієї сукупності височастотних лек-

сем [12]. Тепер зосередимося на топонімах, зафіксованих частотними словниками перського (див. [13]) та українського публіцистичного стилів [5].

Метою статті є показати особливості внутрішньої і зовнішньої політики Ірану та України, окреслити перетин сфери політично-економічних інтересів двох країн на матеріалі лексем, які увійшли до частотних словників публіцистики перської та української мов. Об'єктом дослідження стали спільні та етноспецифічні топоніми, засвідчені в частотних словниках перської та української мов.

Типологічно різні мови характеризуються різною структурою слів, і тому визначальні для виділення слів критерії в одних мовах стають незастосовними щодо інших мов [4, с. 14–19]. Враховуючи типологічні відмінності перської та української мов (наприклад, наявність категорії роду в прикметника), частотні словники лексем не можуть бути предметом зіставлення. Виникає потреба шукати для цього інший рівень.

Для міжмовного зіставлення продуктивним вважається утворення лексичних групувань слів за різними принципами [9, с. 296–297; 10, с. 51–57; 16, с. 38–39]. Утворені групування розглядаються як побудови, які дають змогу моделювати структуру словника з певного (у нашому випадку це частотність) погляду. Залежно від типу взаємозв'язку слів у системі лексики виділяють особливі підсистеми під загальною назвою “лексичні групи” [16, с. 39]. Вони мають свої різновиди на різних рівнях опису лексики. На підставі подібності фонетичного складу чи словотворення виділяють “лексико-формаційні групи” слів. Спільність граматичних значень є підставою для утворення “лексико-граматичних груп”. На основі близькості чи однорідності семантики слів утворюються “лексико-семантичні групи”. Тематичні групи формуються за сферами вживання слів, практично безвідносно до того, в яких відношеннях один до одного перебувають слова за їхнім значенням. Окрім цих основних типів лексичних груп, можливі також групування слів на різних інших підставах (етимологічних, стилістичних та ін.). Можливе групування і за змішаними ознаками.

Для виявлення специфічності лексичної системи було прийнято рішення звести вихідні частотні словники лексем до частотних словників словотвірних гнізд, кореневих морфем, і вже після цього проводити зіставлення. Адже саме корінь і афікс, на противагу слову, виступають мінімальними (нечленованими далі) значущими одиницями, мінімальними двобічними одиницями, у яких за певним експонентом закріплений той або інший елемент змісту [4, с. 14–19]. І саме корінь несе лексичне значення. Перенісши увагу з ізольованої лексеми на групу однокорневих вдалося мінімізувати вплив типу мови на результати зіставлення, вплив граматичних розбіжностей зіставлюваних мов, і зосередитися на кореляції частотності вживання певних понять, узагальнених ідей, закріплених за тим чи іншим словом-вершиною групи однокорневих.

Під словотвірним гніздом маємо на увазі, слідом за Ю. Тулдавою [16, с. 122] та І. А. Кіссеном [7, с. 44–58], групу однокорневих слів, об'єднаних словотвірними відношеннями. Під час зіставлення до уваги брали частотно-рангове місце групи кореневих морфем у частотному словнику відповідної мови (про це див. дет. [12]). Наприклад, група кореневих морфем ‘*Рос-ія*’ має такий

склад: روسیه *rus-i-y-ye* 'Росія', روس *rus* 'російський', روسی *rus-i* 'росіянин, росіянка' для перської мови і 'Рос-ія', 'рос-ійський', 'рос-іянин' для української. Для зручності сприймання в тексті ми оперуємо топонімом-іменником як репрезентантом усієї морфемної групи.

У перському списку виявилось 89 морфемних груп з частотою 100 і більше, в українському 70 груп з частотою 10 і більше. Оскільки така кількість топонімів у різних частотних словниках є сумірною, саме вони і стали матеріалом дослідження.

Простежимо особливості топонімів у частотних словниках за спадом частот, виокремивши такі напрями¹:

1. Топоніми, що репрезентують внутрішню політику та економіку Ірану й України (Таблиця 1).

Бачимо, що з перського боку чільні позиції займають такі топоніми, як ایران *Irān* 'Іран' з його столицею تهران *Tehrān* 'Тегеран', فارس *Fars* 'Фарс' із центром شیراز *Širāz* 'Шіраз', اصفهان *Esfahān* 'Ісфаган', خراسان *Xorāsān* 'Хорасан' з центром مشهد *Mašhad* 'Мешхед' і Керман *Kermān* 'Керман' тощо; з українського – 'Україна' зі столицею 'Київ', 'Рівне', 'Донецьк', 'Львів' і 'Крим' тощо. Головно, це назви областей і обласних центрів. Виняток становлять پرسپولیس *Persepolis* 'Персеполіс' і کاشان *Kāshān* 'Кашан' у іранській публіцистиці та 'Крути' і 'Дубно' в українській.

2. Топоніми, які демонструють зовнішню політику та економіку Ірану й України (Таблиця 2).

Таблиця 1
Внутрішня політика / економіка

№	Перська публіцистика	Українська публіцистика
1.	ایران، تهران	Україна, Київ
2.	فارس، شیراز	Рівне
3.	اصفهان	Донецьк
4.	خراسان، مشهد	Львів
5.	کرمان	Крим
6.	یزد	Одеса
7.	تبریز	Чернобиль
8.	مازندران	Харків
9.	پرسپولیس	Запоріжжя
10.	کاشان	Луганськ
11.	گیلان، رشت	Дніпропетровськ
12.	همدان	Тернопіль
13.	خوزستان، اهواز	Почаїв
14.	کرج	Хмельницький
15.	گلستان	Закарпаття
16.	اراک	Івано-Франківськ
17.	قم	Волинь, Луцьк
18.	قزوین	Ялта
19.	کردستان	Донбас
20.	اردبیل	Миколаїв
21.	زنجان	Вінниця
22.	بوشهر	Суми
23.	سیستان	Черкаси
24.		Бориспіль
25.		Житомир
26.		Полтава
27.		Кіровоград
28.		Крути
29.		Херсон
30.		Чернігів
31.		Дубно
32.		Чернівці

¹ У всіх таблицях топоніми подаємо у порядку спадання частот їхніх морфемних гнізд. Номери не відображають рангової позиції топонімів у частотних списках, а подані для наочності відображення понять "більш часто" і "менш часто".

Сюди увійшли три основні групи топонімів:

а) сусіди Ірану та України відповідно. Найперше з перського боку це عراق 'Erāq 'Ірак' з його столицею بغداد Baqḏād 'Багдад', افغانستان 'Afqānestān' 'Афганістан' із столицею کابل Kābol 'Кабул' і پاکستان Pākestān тощо; з українського – 'Росія' зі столицею 'Москва' і топонімом 'Кубань', 'Польща' зі столицею 'Варшава' і топонімом 'Ченстохова' та 'Білорусь' тощо;

б) країни одного геополітичного простору (Азії для Ірану і Європи для України відповідно). Найчастотнішими для Ірану стали فلسطين Felestin 'Палестина' з غزه Qaze 'Газа', اسرائيل 'Esrā'il 'Ізраїль' і چین Cīn 'Китай' тощо; для України 'Європа', 'Німеччина' і 'Франція' тощо;

в) країни протилежного геополітичного простору (Європи для Ірану і Азії для України). Найчастіше в іранській публіцистиці з-поміж такого типу топонімів вживають فرانسه 'Orupā 'Європа', Pāris 'Париж' з روسیه rus-i-y-ye 'Росія' з Moskov 'Москва' тощо; в українській 'Ірак', 'Туреччина' і 'Японія' тощо. 'Америка' 'Amrikā' виявилася найчастотнішим топонімом, який стосується зовнішньої політики Ірану (разом з نیویورک New-York 'Нью-Йорк' і واشنگتن Vāšengton 'Вашингтон'), і третім у порядку спадання частот щодо України (разом з 'Вашингтон').

Таблиця 2
 Зовнішня політика / економіка

№	Перська публіцистика	Українська публіцистика
1.	امريکا، نیویورک، واشنگتن	Росія, Москва, Кубань
2.	فلسطين، غزه	Європа
3.	اروپا	Америка, Вашингтон
4.	اسرائيل	Польща, Ченстохова, Варшава
5.	فرانسه، پاریس	Німеччина
6.	عراق، بغداد	Білорусь
7.	افغانستان، کابل	Франція
8.	چین	Румунія, Бухарест
9.	روسیه، مسکو	Швеція
10.	عرب	Ірак
11.	آلمان	Туреччина
12.	انگلینس، لندن، منچستر، بریتانیا	Угорщина
13.	اسیا	Японія
14.	ژاپن	Кавказ
15.	هند	Англія, Британія
16.	پاکستان	Афганістан
17.	ترکیه	Грузія
18.	کره	Китай
19.	ادریایجان(؟)، باکو	Італія
20.	ایتالیا، رم، میلان	Канада
21.	افریقا	Греція
22.	اسپانیا	Чехія
23.	برزیل	Іспанія
24.	سوریه	Словаччина
25.	مصر	Азія
26.	ارژانتین	Швейцарія
27.	ونزوئلا	Болгарія
28.	کویت	Казахстан
29.	هلند	
30.	چک	
31.	قزاقستان	
32.	قطر	
33.	لبنان	
34.	مالزی	
35.	کویا	
36.	کاتادا	
37.	اردن	
38.	اندونزی	
39.	یونان	
40.	ترکمستان	
41.	اوکراین	
42.	مکزیک	
43.	اتریش	
44.	استرالیا	
45.	سوییس، ژنو	
46.	تایلند	
47.	بحرین	

Природно, що український публіцистичний дискурс більше цікавить Європа, а іранський – Азія, зокрема, Близький Схід. Проте з погляду зовнішньої політики / економіки найцікавішою є третя група топонімів.

3. Топоніми, що належать до перетину сфери політично-економічних інтересів іранської та української публіцистики (Таблиця 3).

Бачимо, що однаково високий інтерес як для іранської, так і для української публіцистики становлять такі лексеми, як 'Росія' разом з 'Москва', а в українському словнику ще й 'Кубань', 'Європа', 'Америка' з 'Вашингтон' (у перському словнику ще й із 'Нью-Йорк'), 'Німеччина', 'Франція' (з 'Париж' у перському словнику), 'Ірак' (з 'Багдад' у перському словнику) тощо.

Специфічно високий інтерес поза межами близького сусідства становлять такі топоніми:

Таблиця 3

– в іранській пресі: فلسطين *Felestin* 'Палестина' (غزة *Qaze* 'Газа'), اسرائيل *'Esra'il* 'Ізраїль', هند *Hend* 'Індія', كره *Kore* 'Корея', أفريقيا *'Afrīqā* 'Африка', برزیل *Verazil* 'Бразилія', سوریه *Suriyye* 'Сирія', مصر *Mesr* 'Єгипет', آرژانتین *'Aržentīn* 'Аргентина', ونزوئلا *Venezu'elā* 'Венесуела', هولند *Holand* 'Голландія', لبنان *Lobnān* 'Ліван', مالزی *Mālazi* 'Малайзія', كوبا *Kubā* 'Куба', اردن *'Ordon* 'Йорданія', اندونزی *'Endonezi* 'Індонезія', اوکراین *'Ukrāyn* 'Україна' (!), مکزیک *Mek-zik* 'Мексика', اتریش *'Otriš* 'Австрія', استراليا *'Ostrālyā* 'Австралія', تایلند *Tāyland* 'Таїланд';

– в українській пресі: 'Швеція'.

Взаємний інтерес (по всьому списку, поза межами другої частотної зони) становлять топоніми:

– для іранської преси: اوکراین *'Ukrāyn* 'Україна' (R 1757) (دونتسک *Donetsk* 'Донецьк' F 1), مجارستان *Majārestān* 'Угорщина' (R 2665) (بوداپست *Budāpešt* 'Будапешт' F 2), گرجستان *Gorjestān* 'Грузія' (R 2806) (تفلیس *Teflis* 'Тбілісі' R 4317),

Перетин сфери інтересів

Топонім	Ранг у перській публіцистиці	Ранг в українській публіцистиці
Росія, Москва	359, 1409	99, 452, Кубань
Європа	183	107
Америка, Вашингтон	60, 714, Нью-Йорк 1083	278, 2141
Німеччина	407	411
Франція	265, Париж 1536	741
Ірак	311, Багдад 1905	894
Туреччина	607	904
Японія	542	1064
Англія, Британія	421, 1904, Лондон 1394, Манчестер 1842	1304, 1498
Афганістан	345	1552
Китай	352	1701
Італія	690, Рим 1847, Мілан 2068	1758
Канада	1641	1819
Греція	1696	1891
Чехія	1354	1951
Іспанія	942	1979
Азія	444	2375
Швейцарія	1979, Женева 2304	2530
Казахстан	1378	2606

neum F 2), گرجستان *Gorjestān* 'Грузія' (R 2806) (تفليس *Teflis* 'Тбілісі' R 4317), رومانی *Rumāni* 'Румунія' (R 2897) (بخارست *Boxārest* 'Бухарест' F 5), لهستان *Lahestān* 'Польща' (R 3021) (ورشو *Varšow* 'Варшава' F 4), بلغارستان *Bolqārestān* 'Болгарія' (R 4012), بلاروس *Belārus* 'Білорусь' (R 4308) (مینسک *Minsk* 'Мінськ' F 9), اسلواکی *Eslovāki* 'Словацьчина' (R 5121), مولداوی *Moldāvi* 'Молдова' (F 9);

– для української преси: 'Багдад' (F 8), 'Іран' (F 6), 'арабський' (F 5), 'Вірменія' (F 4), 'Азербайджан' (F 3), 'Пакистан' (F 3), 'Каспійський' (F 2), 'Катар' (F 2), 'Саудівський' (F 2), 'Туркменістан' (F 2), 'Бушер' (F 1), 'Емірат' (F 1), 'курд' (F 1).

Отже, підсумовуємо, що для українського політично-економічного дискурсу більшою мірою притаманне звернення до внутрішніх топонімів, тоді як для перського – до зовнішніх. Завдання подальших лінгвістичних досліджень – з'ясувати сполучуваність досліджених топонімів і визначити набір характеристик, з якими вони пов'язані в перському та українському публіцистичних дискурсах.

Стаття: надійшла до редакції 15.01.2013

доопрацьована 22.05.2013

прийнята до друку 19.06.2012

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альтман Г. О статистических методах исследования малайской литературы / Г. Альтман // Народы Азии и Африки. – 1969. – № 1. – С. 137–141.
2. Арапов М. В. Сравнение частотных словарей / М. В. Арапов, Л. И. Тер-Гаспарян, М. М. Херц // Научно-техническая информация. – 1978. – № 4. – С. 20–29. – (Серия 2. Информационные процессы и системы).
3. Бук С. Статистичні характеристики лексики основних функціональних стилів української мови: спроба порівняння / Соломія Бук // Лексикографічний бюлетень. – 2006. – Вип. 13. – С. 166–172.
4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 256 с.
5. Дарчук Н. П. Частотний словник сучасної української публіцистики / Н. П. Дарчук, Т. О. Грязнухіна // Мовознавство. – 1996. – № 4–5. – С. 15–18.
6. Имамназаров М. С. Опыт статистического сравнения разножанровых текстов персидской поэзии / М. С. Имамназаров // Народы Азии и Африки. – 1974. – № 5. – С. 150–153.
7. Киссен И. А. Опыт статистического исследования частотности лексики передовых статей газеты "Кизил Узбекистон" / И. А. Киссен // Научные труды Ташкентского государственного университета им. В. И. Ленина. Филологические науки. – Ташкент, 1964. – Вып. 247. – С. 44–58.
8. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1975. – 231 с.
9. Кочерган М. П. Основи зставного мовознавства / М. П. Кочерган – К. : Вид. центр "Академія", 2006. – 424 с.

10. *Липатов А. Т.* Лексико-семантические группы слов и моносемные поля синонимов / А. Т. Липатов // *Филологические науки.* – 1981. – № 2. – С. 51–57.
11. *Лудин Д. М.* Опыт описания статистическими методами современного афганского языка (пушту) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.681 “Структурная, прикладная и математическая лингвистика” / Д. М. Лудин. – Л., 1971. – 20 с.
12. *Максимів О. Й.* Етноспецифіка лексичної системи перської мови (на матеріалі публіцистичного стилю) : дис. канд. філол. наук : 10.02.13 / Максимів Ольга Йосифівна; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 304 с.
13. *Максимів О. Й.* Принципи укладання частотного словника газетної лексики сучасної перської мови / О. Й. Максимів // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури.* – 2009. – № 14. – С. 8–11.
14. *Мухин М. Ю.* Частотный спектр как вид представления концептуальной системы автора / Михаил Юрьевич Мухин // *MegaLing-2008 Горизонты прикладной лингвистики та лінгвістичних технологій : Доповіді міжнародної конференції. 22–28 вересня 2008, Україна, Крим, Партеніт.* – Сімферополь : ДИАЙПИ, 2008. – С. 73–74.
15. *Тисенко Э. В.* Статистические параметры словаря / Э. В. Тисенко // *Частотный словарь русского языка. Около 40 000 слов / под ред. Л. Н. Засориной.* – М. : Русский язык, 1977. – С. 922–933.
16. *Тулдава Ю.* Проблемы и методы квантитативно-системного исследования лексики / Ю. Тулдава. – Таллин : Валгус, 1987. – 204 с.
17. *Pawłowski A.* Metodologiczne podstawy wykorzystania słowników frekwencyjnych w badaniu językowego obrazu świata / Adam Pawłowski // *Pajdzińska A. Przeszłość w językowym obrazie świata / A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski.* – Lublin : wyd. UMCS, 1999. – S. 81–99.

TOPONYMICS IN THE PERSIAN AND UKRAINIAN PUBLICISM AS PART OF TWO ETHNOLINGUAL PICTURES OF THE WORLD

Olha Maksymiv

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Oriental Studies,
Universytetska Str., 1, room 239, Lviv, Ukraine, 79000,
tel.: (+380 32) 239 47 04, e-mail: persochka@yahoo.com*

The article traces the ethnolinguistic specifics of the Persian journalistic vocabulary at the level of word forms based on the frequency dictionaries' data. It illustrates thirteen lexical-semantic fields specific for the Persian and Ukrainian journalistic speech. The content of these fields specifies political and economic interests of both pictures of the world.

Key words: frequency dictionaries, ethnolinguistic specifics of the toponyms, usage, Persian journalistic functional style, Ukrainian journalistic functional style.

ТОПОНИМИЯ В УКРАИНСКОЙ И ПЕРСИДСКОЙ ПУБЛИ- ЦИСТИКЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДВУХ ЭТНОЯЗЫКО- ВЫХ КАРТИН МИРА

Ольга Максимив

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра востоковедения имени профессора Ярослава Дашкевича,
ул. Университетская, 1, комн. 239, Львов, Украина, 79000,
тел.: (00380 32) 2394704, e-mail: persochka@yahoo.com*

На материале данных частотных словарей раскрыты особенности употребления топонимов в публицистическом стиле речи. Выделены топонимы, относящиеся к внутренней и внешней политике Ирана и Украины, определена область пересечения политическо-экономических интересов обеих стран.

Ключевые слова: частотные словари, этноспецифика топонимов, узус, персидский публицистический стиль, украинский публицистический стиль.